

wijze voorgesteld worden. Door het invoeren van getuigenissen van 150 oude vlasbewerkers alsook door zich frequent op citaten, anekdoten, liederen of dichtwerken te verlaten, wordt gepoogd een concreet beeld van de toenmalige leefwereld op te roepen. Zo'n benadering is en blijft uiteraard erg subjectief; zelden wordt het met hard materiaal of met statistische bronnen onderbouwd. Vakspecialisten in de sociale en economische geschiedenis werden er, op enkele uitzonderingen na, nooit op nagelezen. Het is een ernstige lacune in dit overigens schitterende werk; wel is deze lacune best te begrijpen. De auteur wilde immers een sfeertekening aan de orde stellen en dit lukt nu eenmaal zoveel beter met beschrijvende bronnen, zegswijzen of typische en streekgebonden uitdrukkingen. En vergeten we niet dat de auteur een opleiding als germanist heeft genoten, hetgeen dan ook de talrijke uitweidingen in verband met de 'taalschat' van de vlassers helpt verklaren. Finaal heeft de auteur wellicht gelijk wanneer hij de negatieve kanten van de toenmalige vlasindustrie enigszins onderbelicht om het idyllische beeld van solidariteit, sociabiliteit en menselijke betrokkenheid extra te accentueren. Treffend komt de leefwereld immers aan de orde in de frequentie waarmee het 'maandag vieren' in ere (!) werd gehouden om dan later in de week door het presteren van overuren weer te worden goedgeemaakt. Of verwijzen we naar een refrein uit het lied van de zwingelaars waarin misschien op een erg platte toon toch een hele filosofie besloten ligt: 'is da nie geestig zwingelare zijn? Werken lijk een beeste en drinken lijk een zwijn?' (410). Aan hard werken wanneer op tijd en stond een verzetje kon ingepast worden, nam de tijdgenoot allesbehalve aanstoot. En die eigenheid heeft B. de Wilde alvast met de opname van beschrijvende bronnen en getuigenissen in herinnering weten te brengen.

C. Vandenbroeke

A.J. Gevers en A.J. Mensema, *De Havezaten in Salland en hun bewoners* (Werken van de Vereniging tot beoefening van Overijsselsch regt en geschiedenis, XXXVII; Alphen aan den Rijn: Canaletto, 1983, xliii + 534 blz., f 125,—, ISBN 90 6469 613 6).

'Overijsselsch regt en geschiedenis' viert haar 125-jarig bestaan met de publikatie van een belangrijke, zeer fraai uitgevoerde beschrijving van de havezaten van Salland, het werk van twee medewerkers van het Rijksarchief in de provincie Overijssel. Zij brachten in de loop van jaren het materiaal daarvoor, grotendeels uit ongepubliceerde bronnen, bijeen en presenteren nu een systematisch overzicht van de geschiedenis van elke als 'havezate' gekwalificeerde adellijke behuizing uit het grootste der drie Overijsselse kwartieren. Vanaf de eerste vermelding van de goederen volgen zij hun lotgevallen: de eigenaars, de verdeling van erfenissen, de overdrachten bij verkoop en, helaas in de meeste gevallen, de ondergang en afbraak van kastelen en landhuizen in de negentiende en twintigste eeuw. In een inleiding zetten de auteurs uiteen aan welke voorwaarden sinds het eind van de zestiende eeuw een landgoed en zijn eigenaar dienden te voldoen om de laatste het recht te geven zich tot de Overijsselse ridderschap te rekenen. In 1622 werd het een en ander in een reglement op de toelating tot de ridderschap nader vastgesteld. Sindsdien vormde deze een vrijwel gesloten stand. In de vijftiende en zestiende eeuw was zij dat nog niet. Curieus is het te zien dat, terwijl nogal wat leden van Deventer en Zwolse en zelfs Harderwijker magistraatsfamilies zich in die tijd door koop en huwelijk een plaats verwierven in de Sallandse ridderschap, in Kampen kennelijk nooit enige neiging bestond om de magistratuur te verruilen voor een leven op het land. Het grondbezit, binnen zekere grenzen belastingvrij, was in de zeventiende eeuw blijkbaar vrij lucratief. Gevers en Mensema geven er wat cij-

RECENSIES

fers over, geput uit belastingcohierien en noemen bij veel havezaten aanzienlijke verfraaiingen uit het midden van die eeuw. Tussen ca. 1672 en ca. 1750 liepen de vermogens der eigenaars aanmerkelijk terug. We zien dan bovendien een concentratie van havezaten in handen van bepaalde families - de Bentincks, de Haersoltes, de Rechterens en enkele andere - voornamelijk door huwelijk en erfopvolging, daarnaast door aankoop.

De beschrijving van de 74 huizen, waarvan omstreeks 1500 nog slechts een tiental het karakter van kasteel, de overige eerder dat van een hereboerderij hadden - in de zestiende en zeventiende eeuw tot statiger proporties vertimmerd - is rijk geïllustreerd met achttiende-eeuwse tekeningen, fragmenten van oude kaarten, foto's en plattegronden. Voor elk is de positie op de kadastrale minuutplannen uit het begin van de negentiende eeuw aangegeven. Bouwtrant, tuinaanleg en bewoning vormen het onderwerp van een aparte paragraaf in de inleiding. Omtrent de bewoners bevat het werk een overvloed aan gegevens: hun verwerving van het goed, hun aanspraken op beschrijving in de Statenvergadering, het een en ander over hun vermogens, hun ambten. Enkele families, de Haersoltes en de Ittersums voorop, blijken al vroeg carrières in het leger te hebben gezocht en na 1650 lijkt het aantal bezitters van havezaten in dienst van het Staatse leger sterk te groeien. De uitspraak van de auteurs (xxx) dat de havezate-eigenaar zich in de achttiende eeuw voornamelijk bezig hield met het beheer van zijn goederen is dan ook te generaliserend. Uiteraard laat het boek niet zien welke invloed de ambten en legerfuncties op de vermogens der Sallandse edelen hadden, maar het wekt wel de belangstelling voor de positie van de edelen, niet alleen in Salland maar in heel Overijssel, tijdens het 'ancien régime'.

De auteurs hebben hun materiaal gerangschikt per havezate, de havezaten per schout-ambt. Een uitvoerig register maakt het mogelijk inzicht te krijgen in de verstrengeling der Sallandse families en hun verspreide belangen. Het is bepaald ondankbaar daarbij op te merken dat het bij grote families hinderlijk is alle personen met éénzelfde voornaam onder één noemer te vinden. Het werk is zorgvuldig geannoteerd en maakt een zeer precieze indruk al hebben de schrijvers een enkele keer een steek laten vallen: wie in 1546 (317) in dienst van Karel V is gesneuveld kan dat niet in 1547 doen (461) en de verwerving in 1542 van een failliete boedel van iemand die pas in 1550 failliet gaat (457, 2de, respectievelijk 1e kolom) is ook niet erg aannemelijk. Maar wie zal daarover vallen bij een boek zo boordevol feiten? De Vereniging tot beoefening van Overijsselsch regt en geschiedenis had zichzelf geen fraaier jubileumgeschenk kunnen geven.

J.A. Kossmann-Putto

Steven Debroy, *Zuid-Afrika. Naar de bronnen van de apartheid* (Kasterlee: De Vroente, 1982, 620 blz.).

De auteur van deze voor een breed publiek bestemde geschiedenis van Zuid-Afrika tot aan 1910 is een Belgisch zakenman, die eerder biografieën van Kaunda en Nyerere publiceerde. Het is zijn belangstelling voor het hedendaagse Afrika, die hem tot zijn publikaties drijft, waarop hij zich steeds grondig voorbereidt. Uitgangspunt van dit boek is de stelling, dat de denkwijze en houding van de Afrikaners slechts kunnen worden begrepen door hun verleden te bestuderen. Een verleden, zozeer door mythevorming overwoekerd, dat het wegen naar een betere toekomst lijkt te blokkeren.

Tot de mythen, die volgens Debroy blank Zuid-Afrika verhinderen de historische realiteit te zien, behoren onder andere de opvatting dat de (voorvaders van de) Afrikaners voorbeeldige dragers der blanke, christelijke beschaving waren, die zich in een leeg land